यथा "तद्योसौ क्रुष्टतमइव साम्नः स्वरस्तं देवा उपजीवन्ति येऽवरेषां प्रथमस्तं मनुष्यायो,द्वितीयस्तं गन्धर्वाप्सरसो, यस्तृतीयस्तं पशवो,यश्चतुर्थस्तं पितरो ये चाण्डेषु शेरते,यः पञ्चमस्तमसुररक्षांसि,योऽन्त्यस्तमोषधयोवनस्पतयोयच्चान्यज्जगत्, तस्मादाहुः सामैवान्नमिति साम ह्येषामुपजीवनं प्रायच्छत् । उपजीवनीयो भवति यएवं वेद तस्य ह वा एतस्य साम्न ऋगेवास्थीनि स्वरोमांसानि स्तोभा लोमानि । योह वै साम्नः स्वं यः सुवर्णं वेद स्वं च ह वै साम्नः सुवर्णं च भवति स्वरो वाव साम्नः स्वं तदेव सुवर्णम्" ।

छान्दोग्ये च "का साम्नो गतिरिति स्वर-इति होवाच" "स्वर इति स्वरात्मकत्वात् साम्नः, यो यदात्मकः स तद्गतिस्तदाश्रयश्च भवतीति मृदाश्रय इव घटादि" भा० । सामसंहिताभाष्येऽपि तथैवोक्तं यथा

"साम-शब्द-वाच्यस्य गानस्य स्वरूपमृगक्षरेषु क्रुष्टादिभिः सप्तभिः स्वरैः,अक्षरविकारादिभिश्च निष्पाद्यते । क्रुष्टः प्रथमः द्वितीयस्तृतीयश्चतुर्थः पञ्चमः षष्ठश्च इत्येते सप्त स्वराः ते चावान्तरभेदैर्बहुधा भिन्नाः । स्वरस्य साम-निष्पादकत्वं छान्दोग्योपनिषदः प्रथमे प्रपाठके प्रश्नोत्तराभ्यामामनन्ति" ।

तत्राक्षरविकारविषये पूर्वोत्तरपक्षौ जै० ९।२।३२। सूत्रादिभाष्ययोर्दर्शितौ यथा

"सामप्रदेशे विकारस्तदपेक्षः स्याच्छास्त्रकृतत्वात्" सू०३२। "इदमाम्नायते,—'रथन्तरमुत्तरयोर्गायति, यद्योन्यां तदुत्तरयोर्गायति कवतीषु रथन्तरं गायति, विराट्सु वामदेव्यम्" इति । तत्र सन्देहः,—किमुत्तरावर्णवशेन गातव्यं, किं योनिवर्णवशेन ? । कथमुत्तरावर्णवशेन गीतं भवति ? कथं वा योनिवर्णवशेन ? इति । उच्यते, किञ्चिदुदाहरणं गृहीत्वा व्याख्यास्यामः,—यदा तावत् वृद्धन्तालव्यमाई भवति इति योनौ यस्मिन् भागे आईभावः क्रियते, ततो योनिवर्णवशेन गीतं भवति, अथ भागान्तरे वृद्धन्तालव्यं दृष्ट्वा आईभावः क्रियते, तत उत्तरावर्णवशेन गीतं भवति । किं पुनरत्र कर्त्तव्यम् ?—योनिवर्णवशेनेति । कथम् ? । यावति भागे ५एकारस्य योनौ ईभावः कृतस्तं विचारयामः,—किं तत्र कृतमिति ?—एकारो नोच्चारितः, ईकाराकारौ आगमिताविति, एवञ्चेदुत्तरास्वपि तावत्येव भागे यो वर्णः, स न उच्चारयितव्यः, ईकाराकारौ आगमयितव्यौ इति । एवं, यद्योन्यां तदुत्तरयोर्गीतं भवति । तस्माद्योनिवर्णवशेन गातव्यमिति । अपि चैवं गीतिर्न नङ्क्ष्यति,इतरथा क्वचित् प्रणश्येत् यत्र महती गीतिः अल्पेषु अक्षरेषु गीयते, तत्र व्यक्तं प्रणश्यति यदुत्तराक्षरवशेन क्रियते, तस्माद्योन्यक्षरवशेन कर्त्तमिति । अपिच क्वचित् क्रम उपरुध्यते यत्रक्रमे आईभावभाग्वर्णः, आर्षश्च क्वचिदुपरुध्यते, यत्र प्राकृत आगमो नैव क्रियते, तत्र स्वाध्यायकाले गानेन च कर्मकालं गानमविरुद्धं कर्त्तव्यं, तस्मात् योन्यक्षरवशेन कर्त्तव्यमिति "सामप्रदेशे विकारः" आईभावादिः, "तदपेक्षः' योन्यपेक्षः, एतत् शास्त्रेण कृतः,—'यद्योन्यां तदुत्तरयोः' इति, यावति साममागे योनौ आईभावः कृतः, तावत्येवोत्तरासु कर्त्तव्यः" भा० । "वर्णे तु बादरिर्यथाद्रव्यं द्रव्यव्यतिरेकात्"३३सू० । "उत्तरावर्णवशेन कर्त्तव्यं बादरिर्मन्यते स्म, न योनिभागवशेन । कुतः ? । योऽसौ प्रकृतौ आईभावः कृतः, नासौ आगमः, न च तत्र एकारलोपः, किन्तर्हि ? एकारो नाम आवर्णम् ईवर्णञ्च आवर्णं संवृतम्, ईवर्णं विवृतम्, उभे अपि च दीर्घे, ताभ्यामसाधुभ्यां सन्ध्यक्षरं साधु जन्यते । तत्र प्रकृतौ आकारेकारौ विश्लेषितौ, नापूर्वावागमितौ, गुणस्तु तयोः कश्चिदपूर्वः कृतः । सर्वत्रात्र प्रमाणं प्रत्यक्षं तद्यत्र, तावति भागेऽन्यो वर्णो भवति, न सन्ध्यक्षरं, तत्र संश्लेषाभावे विश्लेषो न शक्यः कर्त्तुम्, अन्यस्मिन् भागे यत्र सन्ध्यक्षरं भवति, तत्र तद्वशाद्विश्लेषः क्रियते एवं, यद्योन्यान्तदुत्तरयोः कृतं भवति, योन्यां हि संश्लिष्टयोर्विश्लेषः कृतः, इहापि संश्लिष्टयोर्विश्लेषः, इतरथा व्यतिरिक्तं कल्पितं स्यात् अथ यदुक्तं,—गीतिः प्रनङ्क्ष्यतीति, न प्रनङ्क्ष्यतीति, विनामं कृत्वा अनक्षरं गायिष्यते । संश्लेषभावाच्चाशक्यो विश्लेषः, आर्षक्रमौ नोपरोत्स्येते" भा० ।

स्तोभविषये च तथैव तौ पक्षौ तत्रैव९।२।३४।३९सूत्रादौ दर्शितौ यथा

"स्तोभस्यैके द्रव्यान्तरे निवृत्तिमृग्वत्"३४सू० । "कवतीषु रथन्तरं गायति, रथन्तरमुत्तरयोर्गायति यद्योन्यां तदुत्तरयोर्गायति' इति । तत्रोत्तरावर्णवशेन गातव्यमित्येतत् समधिगतम् । अथेदानीम् इह संदिह्यते,—किं स्तोभाः प्रदिश्यन्ते न वा ? इति । किं प्राप्तम् ?—न प्रदिश्यन्ते इति । कुतः । गीतिर्हि